

KONVERENTS „ISIK JA INSTITUTSIOON”

Tartus 27.–28. septembrini 2007 toimunud konverents oli pühendatud Eesti Rahvaluule Arhiivi 80. aastapäevale ja Matthias Johann Eiseni 150. sünniaastapäevale. Konverents algas küünalde süütamisega folkloristide haudadel Raadi ja Pauluse kalmistul.

Esimene päev keskendus Eesti Rahvaluule Arhiivi käsitlevatele ettekannetele. Avasõnad lausus Eesti Kirjandusmuuseumi direktor Janika Kronberg, kelle juhatada oli ka avaseksioon. Tiina Kirss („Vana kulda kaevamas. Jakob Hurda kirjavahetus rahvaluule kogujatega 1888–1906”) tegi värvika ekskursi Hurda korrespondentide kirjadesse, analüüsides kogujate endi elulugude esitust, rahvaluule kogumistingimuste kirjeldusi, (meta)keelt, mis kohati pärines Hurda enda kirjadest ja artiklitest, ning kirjutajate austavat, kuid samas nõudlikku suhtumist Hurdasse.

Ergo-Hart Västrik („Eesti Rahvaluule Arhiivi kogude tsenseerimisest aastatel 1945–1951”) andis ülevaate tsenseerimise veidi hägustest põhimõtetest, dokumentatsioonist, eraldamisvõtetest (väljalõikamine, ülekleepimine, läbikriipsutamine), materjalide saatmisest

erifondidesse ning tsenseerimist teostanud arhiivitöötajate endi suhtumisest niisuguse ettevõtmise mõttekusse.

Janika Oras („Regivärsi viimasel elutunnil. Välitöökohtumised 1950.–1960. aastatel”) tutvustas tol ajal Kirjandusmuuseumis ette võetud regilaulu lindistamisaktsioone, kogumisega seotud korralduslikke külgi, mälestusi ja emotsioone. Probleemiks oli koguja ja küsitletava erinev suhtumine rahvaluulelisse materjali ning argise talutöö ja kogumise vastandumine. Sel ajal domineerisid naissoost kogujad, kellest üks eredamaid oli Olli Kõiva.

Monika Tasa („Oskar Looritsa unistus arhiivist”) kõneles Oskar Looritsa elukäigust ja tööst Eesti Rahvaluule Arhiivi loomisel, tema murest arhiivi saatuse pärast sõja-aastatel ja pärast sõda. Looritsa arvamus kohaselt on vanavara universaalne materjal, mis aitab mõista maailma tervikpildina ja peab olema kättesaadav kõigile. ERA oluliseks ülesandeks pidas ta ka etniliste vähemuste folkloori kogumist. Rahvaluulearhiiv tähendas Looritsa jaoks Eesti pääsemist maailmakaardile ning tõusmist rahvaluule suurriigiks.

Pille Kippar („Rudolf Põldmäe institutsioonide küüsis”) kõneles rahvaluuleteadlase Rudolf Põldmäe keerulisest elusaatusest, tutvustades julgeoleku ülekuulamisprotokollide taustal Põldmäe vankumatut optimismi, vastupanuvõimet ja pidevat tegutsemissoovi. Päeva viimase esinejana tutvustas Alo Põldmäe isa kirju perele 1947. aastal („Rudolf Põldmäe vanglakirjadest”), kust kumab läbi Rudolf Põldmäe tegutsemistahe, kiindumus oma loomingulisse töösse ja tugev side perekonnaga.

ERA juubelit tähistava päeva lõpuks esitleti kahte raamatut: Eda Kalmre uurimust „Hirm ja võõraviha sõjajärgses Tartus. Pärimuslooline uurimus kannibalistlikest kuulujuttudest” ning Karin Maria Rooleiu koostatud „Mall Hiiemäe. Bibliograafia 1957–2007”.

Teine konverentsipäev oli pühendatud Matthias Johann Eiseni elutööle ja pärandile. Päeva alustuseks tutvustasid Rein Saukas ja Heino Rääm Eiseni elu ja tööd käsitlevat esinduslikku näitust, kus oli välja pandud nii mõnigi haruldane raamat või dokument. Kristin Kuutma („M. J. Eisen – kogutud jutud ja jutustatud elulood”) käsitles oma ettekandes biograafilise narratiivi olemust, selle pildilist ja sõnalist representatsiooni, andes ülevaate Eiseni autobiograafiaste stiilist ning teiste autori te kirjutatud Eiseni elulugudest.

Piret Õunapuu („M. J. Eisen ja Eesti Rahva Muuseum”) tuletas meelde ERM-i loomisaastaid ning Eiseni panust muuseumi loomisse, arendamisse ja juhatamisse. Tähtsusetas oli Eisenile ilmselt tema kogude paigutamine ERM-i. Lõpetuseks võis Piret Õunapuu tõdeda, et hoolimata keerulistest suhetest Eiseni ja muuseumi vahel suurmehe elu lõpuaastatel on ERM Eisenile tema töö eest tänulik.

Rein Saukas („M. J. Eiseni rahvaluulekogude rännuteed – reisikohvrast Eesti Rahvaluule Arhiivini”) andis värvi ülevaate Eiseni rahvaluulekogude

rännuaastatest koos omanikuga läbi erinevate asukohtade (riigid, linnad, asutused) ja keeruliste aegade, samuti arengutest Eiseni kogude korrastamisel, mida suuresti mõjutas Kaarle Krohn. Rein Saukas puudutas omakorda keerulisi suhteid Eiseni ja ERA, eriti tema ja Looitsa vahel, mis lahenesid alles paariaastase vastasseisu järel.

Katre Kikas rääkis oma ettekandes „M. J. Eisen ja Seitse Mooset. Pärimus raamatus ja raamat pärimuses” Eiseni tööst Seitsmenda Moosese raamatu pärimuse ja selleteemalise raamatu väljaandmisel, samuti Eiseni põhimõttest avaldada eesti keeles võimalikult palju raamatuid, et tihendada maarahva sidet kirjakultuuriga. Seitsmenda Moosese raamatu pärimust käsitledes oli Eisen seisukohal, et tegu on ebausuga, mis on levinud vaid vanema rahva seas, ning seostas pärimust talmudiga. Eisen kirjutas kristliku pastori seisukohalt kristlikust tõest, mida Seitsmes Moosese raamat ei ole, kuid langes oma argumentatsioonis Kikase hinnangul rahvajuttude paradoksesse.

Mare Kalda („Korrastatud korratus. Tüpoloogilisi tähelepanekuid aardejuttude kohta M. J. Eiseni kogus”) käsitles aardejuttude tüpoloogiat (need moodustavad umbes 18% Eiseni jutukogust), mainides omakorda Eiseni kogude üldist probleemi – korrastamatust. Eisen kiitis heaks saadetiste kronoloogilise järjestuse ja leidis, et materjali korrastab väljaandmine.

Mare Kõiva („Näkilised käsikirjast välimäärani”) analüüsis 1897. ja 1922. aastal ilmunud näkke käsitlevaid raamatuid, olles seisukohal, et tõenäoliselt päästis Eisen sel ajal oma kogumise nii mõnegi jututüübi elu, mis hiljem pärimusest kadusid. Näkijuttude analüüsi ja kommentaaridega järgis Eisen populaarteaduslike raamatute ülesehitust. Sedaviisi andis Eisen teaduslikele rahvaluulekäsitlejatele laiemalt mõistetava vormi.

Viimase ülesastujana pidas Liisi Laineste võrdleva ettekande („Kolm paksu sakslast: M. J. Eiseni naljandite motiive tänapäevases anekdoodipärimuses”) naljandimotiividest seitsmes Eiseni rahvanaljandite kogumikus ja tänapäevases pärimuses, toetudes Christie Davise teooriatele. Tuli tõdeda, et eri pärimusekihtide vahel võib harva leida täiesti võrreldavaid nalju. Kui Eiseni kogumikes vastavad juhmusenaljad Davise teooriatele, siis nõukogudeaegne huumor on hilisemat pärimust oluliselt muutnud. Režiim tingis oma naljapärimuse, keskendudes perifeeria asemel tsentrile. Alles viimasel ajal on

eestlased hakanud taasavastama etniliselt perifeerset rumalat tegelast.

Konverentsil sai ka tutvuda Kärri Toomeos-Orglaane stendiettekandega „M. J. Eiseni muinasjuttude klassifikatsioonidest jutu-uurimise kontekstis”.

Konverentsi korraldasid Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv, Akadeemiline Rahvaluule Selts ja Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond, kes võisid rõõmu tunda osalejate ja kuulajate rohkusest mõlemal ettekandepäeval. Konverentsi toetas Eesti Kultuurkapital.

AVE TUPITS